

Hannah Arendt Totalitarisme

Bijeenkomst -4
Wat kunnen we leren voor
ons handelen nu?

Petra Bolhuis
Maieutiek-2023

1

De kans op herhaling

Het gevaar van de lijkenfabrieken en de holen van vergetelheid is dat vandaag, met een overal stijgende bevolking en toenemende dakloosheid, massa's mensen voortdurend overbodig worden gemaakt, zolang wij ermee doorgaan de wereld in utilitaire termen te denken. Overal spelen politieke, sociale en economische gebeurtenissen in een zwijgende samenzwering mee met totalitaire instrumenten, die ontworpen zijn om mensen overbodig te maken. (...) De nazi's en de bolsjewisten kunnen er zeker van zijn dat hun vernietigingsfabrieken, die bewezen hebben de snelste oplossing te zijn voor het probleem van overbevolking, van economisch overbodige en sociaal onwortelde massa's, aantrekkelijk zijn in dezelfde mate als zij alarmeren. Totalitaire oplossingen zouden wel eens de val van totalitaire regimes kunnen overleven in de vorm van sterke bekeringen, die de kop opsteken telkens wanneer het onmogelijk lijkt om politieke, sociale of economische ellende op een menswaardige manier te verzachten. (T. blz. 292)

Maieutiek-ArendtTotalitarisme

2

Mensenrechten, individu én gemeenschap

- "Het verlies van de mensenrechten vertoont de volgende paradox: enerzijds valt dit verlies samen met het moment waarop een persoon een menselijk wezen zonder meer wordt - zonder beroep, zonder burgerschap, zonder opinie en zonder daden om zich te identificeren en te individualiseren; anderzijds, en tegelijkertijd, wordt de persoon louter verschil, zodat hij niets anders meer vertegenwoordigt dan zijn eigen, absoluut unieke individualiteit, die echter elke betekenis verliest, aangezien ze beroofd is van de mogelijkheid om zich uit te drukken in een gemeenschappelijke wereld en om in die wereld te handelen." (T. 379)

Maieutiek-ArendtTotalitarisme

3

Nataliteit is ook de kunst om te beginnen

- "Ons rest echter ook de waarheid dat elk einde in de geschiedenis noodzakelijk een nieuw begin bevat; dit begin is de belofte, de enige 'boodschap' die door het einde nooit kan worden geproduceerd. Het beginnen, nog voor het een historische gebeurtenis wordt, is het hoogste vermogen van de mens; politiek gesproken is het identiek met de vrijheid van de mens." (350)

Maieutiek-ArendtTotalitarisme

4

Kritisch denken én vertrouwen als middelen die Arendt ziet

- De vraag is hoe we het kostbare kritische denken van de Verlichting kunnen blijven behouden, zonder te vervallen in cynisme. Dus enerzijds kritische kranten, journalistiek, klokkenluiders.
- En anderzijds wantrouwen, complottheorieën en terugtrekken uit de politiek.

Maieutiek-ArendtTotalitarisme

5

Getuigen

- "De feitelijkheid zelf hangt voor haar voortbestaan af van het bestaan van de niet-totalitaire wereld." zegt Arendt (Totalitarisme p.184)
- Wat kunnen we daarin zelf doen? Koopgedrag, ongemakken verdragen, waarheid onder ogen komen, getuigen.
- Maar willen we het wel horen? (voorbeeld ABC journalist in Australië op kroningsdag)

Maieutiek-ArendtTotalitarisme

6

Uitspreken én luisteren

- Arendt vraagt dat we handelen. Dat kan alleen als we ontmoeten, ons uitspreken, nadenken (stop en denk) maar i.t.t. de periode waarin Arendt schrijft is niet het uitspreken, maar het luisteren en dus gehoord worden nu een belangrijk item.
- Het gaat niet om zozeer over waarheid, maar over zelfonthulling. Wat er uit voortkomt heeft nooit één iemand in de hand.
- De geschiedenis oordeelt over het (on)gelijk van nu.
- Het 'gelijk of ongelijk hebben' ontstaat –in de loop der tijd- uit het 'schuren' van de pluraliteit. (de veranderende sensus communis)
- Dat mag niet botsen met de feiten, maar bouwt er a.h.w. een betekenisvol verhaal mee (narratief)

Maieutiek-ArendtTotalitarisme

7

Netwerk van betrekkingen

- Wij mensen vormen samen een netwerken opgeteld binnen één groot netwerk vallen. Ook als je niks 'doet' draag je bij aan dat netwerk.
- Pluraliteit, nataliteit, vergeving, moed zijn elementen binnen die netwerken, maar we hebben geen (al)macht.
- Juist de suggestie dat één mens of organisatie de kennis en de macht heeft, is een opmaat naar totalitarisme. Immers deze persoon/organisatie maakt de anderen dan noodzakelijk tot middel om zijn/haar doel te bereiken.

Maieutiek-ArendtTotalitarisme

8

De hoeveelheid misstanden is niet perse hoe slecht het gaat

- Als er veel vrijheid van meningsuiting is, is er ook veel wat aan het licht komt.
- Recht op demonstratie maakt dat de verschillen zichtbaar worden.
- Maar het vraagt ook om luisteren, ingrijpen, oplossen en recht doen. Kan dat en hoe dan?
- In hoeverre is benadrukken dat we in 'een gaaf land' wonen een bijdrage aan het gevoel dat leed niet gedeeld en niet begrepen wordt?
- In hoeverre is het aan het licht brengen van misstanden een bijdrage aan gevoelens van onrecht, onveiligheid?

Maieutiek-ArendtTotalitarisme

9

Wat kan je doen?

- Citoyen i.p.v. bourgeois,
- Betekenisverlening i.p.v. instrumentaliteit,
- Samenwerken i.p.v. concurreren,
- Stop en denk,
- Luisteren, ook naar kritiek als verrijking,
- Ondersteunen van moedige initiatieven.
- En verder....

Maieutiek-ArendtTotalitarisme

10

Vragen

- Voel je je deel van een 'netwerk van betrekkingen'? En op welke schaal speelt zich dat af? (gezin, club, plaats, land of wereld?) Op welk niveau stopt het? Waarom?
- Heb je het gevoel dat je een bijdrage levert aan de kwaliteit van een netwerk?
- Zijn er anderen die je als een voorbeeld ziet van het bijdragen aan de kwaliteit van het netwerk van betrekkingen?

Maieutiek-ArendtTotalitarisme

11